

„Értesítjük [az] Egészségügyi felülvizsgáló bizottság az Ön magtalanítását rendelte el.” ^[1]

Egy sajátos tréfa 1953 tavaszán

A közölt forrás szinte minden adata valóságosnak tűnik, ám mégsem az. Szerzője feltehetőleg egy ismerőst kívánta megráfálni, de hogy akciója mennyire volt sikeres, nem tudhatjuk. Az „idézés” azonban arra is rávilágít, hogy az emberek az „átkos” Rákosi rendszerben sem veszítették el humorérzéküket.

Bevezetés

Az itt közölt dokumentum a Magyar Országos Levéltárban a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége Adminisztratív Osztályának egészségügyi iratai között található. Az irat - úgy véljük - egyedülálló a maga nemében, hiszen jellegénél és tartalmánál fogva felveti annak kérdését is, hogy valóban eredeti, hatóság által kiadott hiteles dokumentum korabeli másolatával állunk szemben vagy csupán egy ál-másolattal. A forrást elolvasva nyilván az utóbbi mellett kell döntenünk, még ha maradnak is kétféle... A dokumentum a Rákosi-korszak egyik legvitatottabb határozatára, az ún. *Ratkó-törvényre*, vagyis az 1953-ban kibocsátott népességszabályozási rendeletre, és azon belül a gyermektelenségi adó fizetésére irányítja a figyelmet, amely rendkívüli mértékben megosztotta az akkori társadalmat, mivel olyan igazságtalanságokhoz is vezetett, mint például a gyermek után vágyódó, természetlen asszonyok megadóztatása.

[Képgaléria megtekintése](#) ^[2]

A bemutatott rövid dokumentum sok érdemi információt és konkrét adatokat tartalmaz. Szinte minden adata valóság közeli, valójában mégis hamis. Ez éppúgy vonatkozik a dokumentum szereplő intézményekre, mint azok címeire és a személyekre. A dokumentum minden valószínűség szerint egy nem létező felszólító levél „másolata”. Ennek bizonyítására feladatunk volt a dokumentum valóságtartalmának kiderítése, az oda nem illő, árulkodó részek, hamis adatok megkeresése, amelyek egyértelműen alátámasztják feltevésünket.

A közölt dokumentum - szerzőjének szándéka szerint - nem eredeti irat, hanem „hitelesített” másolat, amit az iraton szereplő „eredeti” aláírás és pecsét is bizonyítani kíván. Az irat megfelel a hivatalos leírás szabályainak, bár a megcsalást hiányoljuk. Valószínűnek tartjuk, hogy a levél végét hitelesítési záradéknak akarták feltüntetni, ezért jelezték, hogy az eredeti példány Piros Lászlónál, az Államvédelmi Hatóságnál van. Hozzá kell tennünk, hogy egy ilyen - viszonylag kis fontosságú levelet - természetesen nem küldtek el az ÁVH felső vezetéséhez.

A bemutatott dokumentum elemzésekor több kérdésre is kerestük a választ, amelyek közül a legfontosabbak: milyen indítástól vezérelve íródott a levél, mennyire tekinthető hitelesnek, barát vagy ellenség, szakmabeli, netán kívülálló személy volt a levél írója, kinek az érdekét szolgálta, sértett-e érdeket, milyen volt a levél fogadtatása, hátrányos következménye volt-e szerzőjére, kinek címezték. Látszatra egyszerűnek tűnik az imént felvetett kérdések sokasága, a válasz is hasonlóképp egyszerű lenne, ha a levél írója vagy írói nem rendelkeztek volna rendkívüli ötletességgel a történet kiagyalásakor, hiszen valóságosnak állítottak be olyan dolgokat, amiket észérvekkel kell megcáfolnunk. A következőkben a forrás kapcsán felvetődő kérdésekre keressük a választ

Az irat történeli háttére a már említett, 1953. február 8-án kibocsátott népességszabályozási rendelet. A dokumentum 1953. április 15-én, a népességszabályozási határozat hatályba lépése után két hónappal, Sztálin halála (1953. március 5.) és Ratkó Anna egészségügyi miniszter menesztése (1953. április 3.) után keletkezett, amennyiben elfogadjuk a szerző által megadott dátumot. Mindez azt jelzi számunkra, hogy 1953 áprilisában a hazai belpolitikai válság és a belső hatalmi harcok előtérbe kerülésével a népességszabályozási rendelet büntető rendelkezéseinek érvényesítése lehetetlenné vált, s ez alkalmat adhatott arra, hogy egyesek a „drákói” szigor, a magánéletbe történt állami beavatkozás és ellenőrzés rendelkezései alól kibúvót keressenek, s talán a szigor enyhülésének hatására többen éltek is ezzel a lehetőséggel. Nyilvánvaló, ha titokban is, de volt zúgolódás a szigorú rendelkezések ellen, mivel a családokat sújtó politikai intézkedések (kiteleptetés, B-listázás, beszolgáltatás, a családőr internálása stb.) amúgy is nehezítették a családok életét, bár nyílt tiltakozásról a levéltári iratok nem tudósítanak.

Feltételezésünk szerint a levél azért íródott, hogy valamilyen általunk ismeretlen esemény vagy ünnepség kapcsán megráfálják a címzettet. A levél megírásának igazi mozgatórugóit nem ismerhetjük, de szerzője nyilvánvalóan a törvényt is ki akarta figurázni, hiszen a népesedéspolitikai rendelet és a gyermektelenségi adó beleavatkozott az emberek legbensőbb magánéletébe.

Mivel nem „szokványos” levéltári irattal van dolgunk, fontosnak tartottuk a téma többoldalú körüljárását, hiszen az iratban feltüntetett adatok és információk alapján csak így alkothatunk képet, majd vonhatunk le - a forrás szűkösségéből adódóan - korlátozott érvényű megállapításokat. Mindezek arra intenek bennünket, hogy a dokumentumban szereplő adatokat (dátumok, nevek, intézmények) megfelelő távolságtartással kezeljük és amennyiben lehetséges, más forrásokkal is ütköztessük. Sajnos, esetünkben - egyéb ilyen jellegű források hiánya miatt - erre nem kerülhetett sor, mivel más, hasonló természetű dokumentumra mindez ideig nem bukkanunk, ezért igyekeztünk olyan dolgokra is rámutatni, amik talán az olvasó előtt rejtve maradnak. Mindezek ellenére előfordulhat, hogy az általunk elképzelt „valóság” másképpen is megtörténhetett. Ennek megítélését az olvasóra bizzuk.

A dokumentum tárgya a 3347/1953. számú kormányrendelet végrehajtása, amely elrendelte címzettjének, bizonyos Wágner Ferencnek a magtalanítását. A levél előzménye és annak utóhatására semmilyen iratot nem találtunk, amelyből kiderült volna, hogy Wágner Ferenc volt-e az egyetlen személy, vagy voltak mások is, akik ilyen jellegű felszólítást kaptak. Nem tudjuk, hogy az érintett hogyan reagált a levélre, a felhívásnak eleget tett-e. Mivel nem ismerjük a szereplőket, a munkahelyi környezetet, így nem tudjuk, hogy a címzett és munkatársai jót nevettek-e az eseten, vagy pedig egy életen át tartó sértődés lett az ügyből. Valószínűnek tartjuk azt is, hogy a levél írójának többé-kevésbé pontos - sőt rendkívül pontos - információi lehettek az akkori társadalmi-politikai viszonyokról, az adott munkahelyi légkörről, amely megengedte számára egy ilyen tartalmú levél megírását. Vélhetően az egészségügy területén tevékenykedett, hiszen birtokában volt mindazon ismereteknek, amelyek alapján valóságosnak tűntette fel a levél tartalmát. Véleményünk szerint a levél írója ismerte a címzett munkahelyét, szokásait, családi körülményeit, esetleg magánéleti problémáit is. Előfordulhatott, hogy kolléga volt, de az is lehet, hogy ellenség, ha egy ilyen bizalmas, magánéleti természetű üggyel tréfálkozni merészt.

A levél címzettje Wágner Ferenc, aki Budapesten, az Üllői út 91/b II. emelet 54. számú házban lakott. Az Üllői úton valóban megtalálható az említett ház, sőt jelenleg is létezik a második emeleten az 54. ajtószámú lakás, természetesen már más lakóval. Wágner Ferencről lakáscímén kívül semmit sem tudunk. Nem tudjuk, ki lehetett, hol dolgozott, nem ismerjük munkahelyét, foglalkozását, családi állapotát. Mivel azonban „nem tett eleget a szaporulati rendeletnek”, feltételezhetően még nem voltak gyermekei. Életkora 20 és 50 év közötti. Ezen állításunkat alátámasztja a gyermektelenségi adónak csúfolt ún. „legényadó”, amelyet ilyen életkorú férfiakra szabtak ki. A címzettnek utánanéztünk, de a Népeségnyilvántartó Hivatal lakcím archívuma nem adott érdemi információt róla.

Ugyancsak problémás a műtét helyének megjelölése. Az Országos Közegészségügyi Intézet (OKI) valóban létezett. Itt, az OKI hivatalos helyiségében kellett volna megjelennie a címzettnek a magtalanítás elvégzése céljából. Az OKI-ban azonban nem végeztek, és nem is végezhetek műtétet, mivel hatósági feladatokat ellátó szerv volt. Azon kijelentés pedig, hogy „káros hatással van a mai kor társadalmára”, mivel nem tett eleget a „szaporulati rendeletnek”, egyértelműen elárulja, hogy a levélíró ismerte a címzettet. Vajon milyen kárt okozhatott ezzel? Feltehetően a népességszabályozási rendelet azon kitételét nem teljesítette, amely a születésszám emelkedésére vonatkozott. A politikai rendszer ugyanis nehezen tolerálta a szerény mértékű termékenységet és a művi abortuszok magas számát. 1950-től az élve születések száma folyamatosan csökkent, és ezért a pártvezetés attól félt, hogy ezt a tendenciát kapcsolatba hozzák majd az életszínvonal visszaesésével. A magas születési számban a Rákosi-rendszer legitímáló politikai erő látott, hiszen fontosnak tartották, hogy így módon is bizonyítsák a rendszer létjogosultságát.

Munkahelyi tréfára utal, hogy a műtét elvégzése után - igen kedvező áron - pipadohánytartó zacskót készítenek a műtétileg eltávolított herezacskóból.

A felszólító levél aláírójának, dr. Sahter Hugónak - a nyilvánvalóan nem létező főorvosnak - is egyértelműen beszédes neve van, hiszen a sakter a vallásos zsidók egyik legfontosabb személye volt. A hentes és mészáros vallási előírásoknak megfelelő feladatát látta el. Ez is arra utal, hogy itt valamiféle kollegiális viccről lehet szó.

A viccelődés nyomát fedezzük fel a levélben szereplő dátumok körül is. Elfogadva azt a tényt, hogy 1953. április 15-én keltezték és április 16-án délután öt órakor adták fel a levelet, a postai kézbesítés átfutása miatt a címzett nem vehette át időben az értesítést. Így, a kitűzött időpontban, tehát április 18-án nem jelenhetett meg a műtéten. Ennek alapján joggal feltételezzük, hogy a levélírónak is éppen ez volt a szándéka.

A dokumentum hangvétele visszafogott és tényszerű. A levél tréfálkozó tartalmát azonban elárulja, hogy a hivatalos levélről teljesen idegen és eltérő stílusban fenyegeti meg a címzettet azzal, hogy „semmiféle könyörgésnek, ígéretnek és siránkozásnak helye nincs”.

A záradék szövege szintén túlírt, mert még az '50-es években sem volt általános - leszámítva néhány különlegesen fontos levelet -, hogy a csomagolás módját, a feladó postahivatal nevét és a feladás órára pontos idejét megadják egy ilyen jellegű iraton.

Végül érdekes a hitelesítési záradék pecsétje és aláírása is, ugyanis az aláíró Kovács György valóban az Egészségügyi Minisztérium pártszervezetének a titkára volt. A Népjóléti Minisztérium IV. Üzemgazdasági osztályának előadója, majd a Minisztérium átszervezésekor, (1950. december) belső áthelyezéssel az Anyaggazdálkodási osztály vezetőjének nevezték ki. A levél írója valószínűsíthetően megszerezte a pecsétet (vagy egy papírlappal annak lenyomatát), amely valószínűleg tünik, mivel az MDP KV Adminisztratív Osztályának néhány iratán előfordul ugyanez a pecsét. Ennek igazolására bemutatunk néhányat ebből a pecsétből, illetve a Kovács György párttitkár aláírásával szignált iratokat abból a célból, hogy az olvasó is eldönthesse, valóban eredeti-e az aláírás. A közölt dokumentumon az aláírás, a beosztás és az intézmény neve is ugyanazzal a - vélhetően női vagy nőies - kézírással íródott, holott utóbbi kettőt írógéppel szokták írni.

Kérdéses, hogy ez az irat miként került az MDP KV egészségügyi alosztályához, vélhetően egy túlbuzgó irattáros vagy minisztériumi alkalmazott továbbíthatta ezt a pártközpontba. Nem állapítható meg, hogy foglalkoztak-e a levéllel, nem zárható ki azonban, hogy valaki ezért büntetést kapott.

Reményeink szerint a dokumentum egyedi jellege miatt méltán tarthat számot érdeklődésre, hiszen szerzője a mindennapok olyan rezdüléseit örökölte meg, amelyről nagyon kevés hiteles írásos emlék maradt számunkra.

Forrás

MÁSOLAT
K/11/E/179/[1]1953.

Országos Közegészségügyi Intézet
Budapest
IX. ker. Gyáli út 3-6.

Tárgy: 3347/1953. sz. kormányrendelet végrehajtása¹

T.
Wágner Ferenc elvt.[árs]
Budapest
IX. Üllői út 91/B/II. 54.

Értesítjük T. címet, hogy a fenti kormányrendelet végrehajtására alakult V. sz. Budapesti és Vidéki Egészségügyi felülvizsgáló bizottság az Ön magtalanítását rendelte el. Az elrendelésének oka, hogy nem tett eleget a szaporulati rendeletnek, bár elég idő állt rendelkezésére [rendelkezésére], így Ön káros hatással van a mai kor társadalmára.

Ezért felhívom figyelmét, hogy a műtét végrehajtására törvényes következmények terhe mellett, 1953. év április hó 18 [!] nap d. e. 9 órakor jelenjek meg OKI Budapest, IX. ker. Gyáli út 6. sz. II. em. 12. sz. ajtó alatti hivatali hely[is]ségben.

Köteles a közölt időpontban tisztára mosott alsótesttel (megfelelő módon fertőtlenítvé) és fehér alsónadrágban megjelenni.

Értesítem, hogy a műtét után a herezacskót Önnek pipadohányzacskó készítése céljából 12,50 Ft. cserzési díj lefizetése ellenében visszaszolgáltatjuk. Ezúton is felhívom, hogy semmiféle könyörgésnek, ígéretnek és siránkozásnak helye nincs, a műtét előtt és utána [!] pedig már teljesen felesleges.

Budapest, 1953. április 15.

Az V. sz. Budapesti és Vidéki Közegészségügyi Intézet felülvizsgáló bizottsága
dr. Sahter Hugó s. k.
főorvos
P. H.

Az eredeti Piros elvtársnál,
az Államvédelmi Hatóságnál van.

A levél sokszorosított, négyrétbe hajtva, ragasztószalaggal [!] átragasztva kézírással címezve, budapesti 6. postahivatalnál lett feladva április 16-án 5 órakor.

[Kézírással.]

Kovács György
titkár
E[gészség]ü[gyi] Minisztérium

[A pecsét felirata.]

MAGYAR DOLGOZÓK PÁRTJA
egészségügyi pártszervezete

MOL M-KS 276. f. 96. cs. 36. ő. e. (Magyar Országos Levéltár MDP Központi Vezetősége Adminisztratív Osztály)

Címkék:

[Magyar Dolgozók Pártja](#) ^[3]

[egészségügy](#), ^[4]

[ÁVH](#) ^[5]

[Államvédelmi Hatóság](#) ^[6]

[Sztálin](#) ^[7]

[Egészségügyi Minisztérium](#) ^[8]

Kiadás: 7. évfolyam (2007) 4. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/kuriozumok/ertesitjuk_az_egeszsegugyi_felulvizsgalo_bizottsag_az_on_magtalanitasat_rendelte_el.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/kuriozumok/ertesitjuk_az_egeszsegugyi_felulvizsgalo_bizottsag_az_on_magtalanitasat_rendelte_el.html

[2] https://www.archivnet.hu/.../galeria_pop.php%3Fga_id%3D43

- [3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/magyar-dolgozok-partja>
- [4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/egeszsegugy>
- [5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/avh>
- [6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/allamvedelmi-hatosag>
- [7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/sztalin>
- [8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/egeszsegugyi-miniszterium>